

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَّآلِ مُحَمَّدٍ وَّعَجِّلْ فَرَجَهُمْ

تاریخ (۱) ایران و جهان باستان

رشته ادبیات و علوم انسانی

پایه دهم

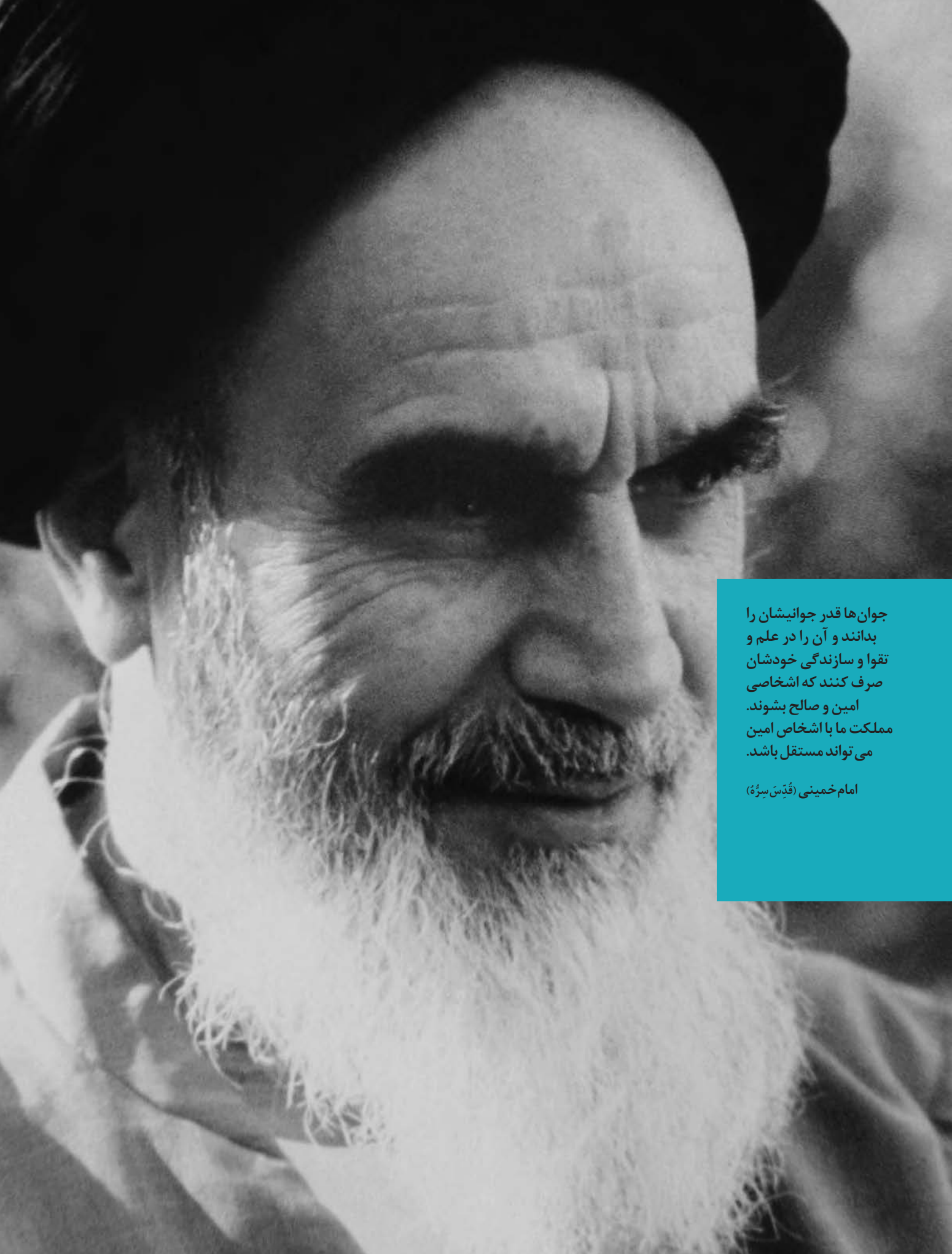
دوره دوم متوسطه

وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

تاریخ (۱) ایران و جهان باستان - پایه دهم دوره دوم متوسطه - ۱۱۰۲۱۹
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری
موسی‌الرضا بخشی استاد، رضا بیگدلو، عباس پرتوی مقدم، فریده حشمتی، سیدابوالفضل رضوی،
سیدحسین رضوی خراسانی و ناهید فلاحیان (اعضای شورای برنامه‌ریزی)
روزبه زرین کوب، محمدتقی ایمان پور، اسماعیل باغستانی، شهرام جلیلیان، سیدحسین رضوی خراسانی،
حشمت‌الله سلیمی، زنده‌یاد نادر میرسعیدی (اعضای گروه تألیف) - عباس پرتوی مقدم
(سرگروه تألیف) - سیدباقر میرعبداللّهی (ویراستار)
اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
احمدرضا امینی (مدیر امور فنی و چاپ) - مجید ذاکری یونسی (مدیر هنری) - محمد عباسی (طراح
گرافیک، طراح جلد و صفحه‌آرا) - مجید غزنوی (تصویرگر) - فاطمه باقری‌مهر، زهره برهانی، حسین
چراغی، فاطمه گیتی جبین، مریم دهقان‌زاده، راحله زادفتح‌اله (امور آماده‌سازی)
تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)
تلفن: ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹
وبگاه: www.irtextbook.ir و www.chap.sch.ir
شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران تهران: ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱
(داروپخش) تلفن: ۵-۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار: ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۳۷۵۱۵-۱۳۹
شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران (سهامی خاص)
چاپ پنجم ۱۳۹۹

نام کتاب:
پدیدآورنده:
مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف:
شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف:
مدیریت آماده‌سازی هنری:
شناسه افزوده آماده‌سازی:
نشانی سازمان:
ناشر:
چاپخانه:
سال انتشار و نوبت چاپ:
شابک ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۲۵۳۴-۰
ISBN: 978-964-05-2534-0

جوان‌ها قدر جوانیشان را
بدانند و آن را در علم و
تقوا و سازندگی خودشان
صرف کنند که اشخاصی
امین و صالح بشوند.
مملکت ما با اشخاص امین
می‌تواند مستقل باشد.

امام خمینی (قَدِسَ سِرَّةً)

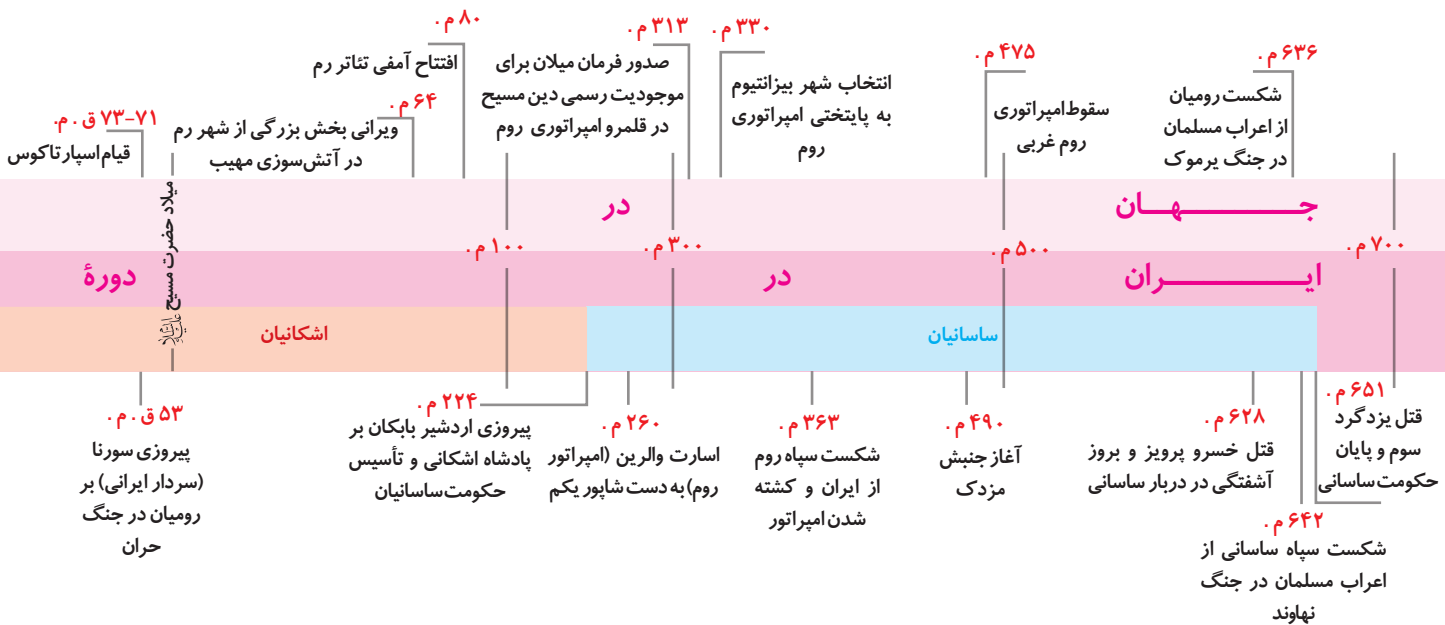
کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب، متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس‌برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع، بدون کسب مجوز از این سازمان، ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

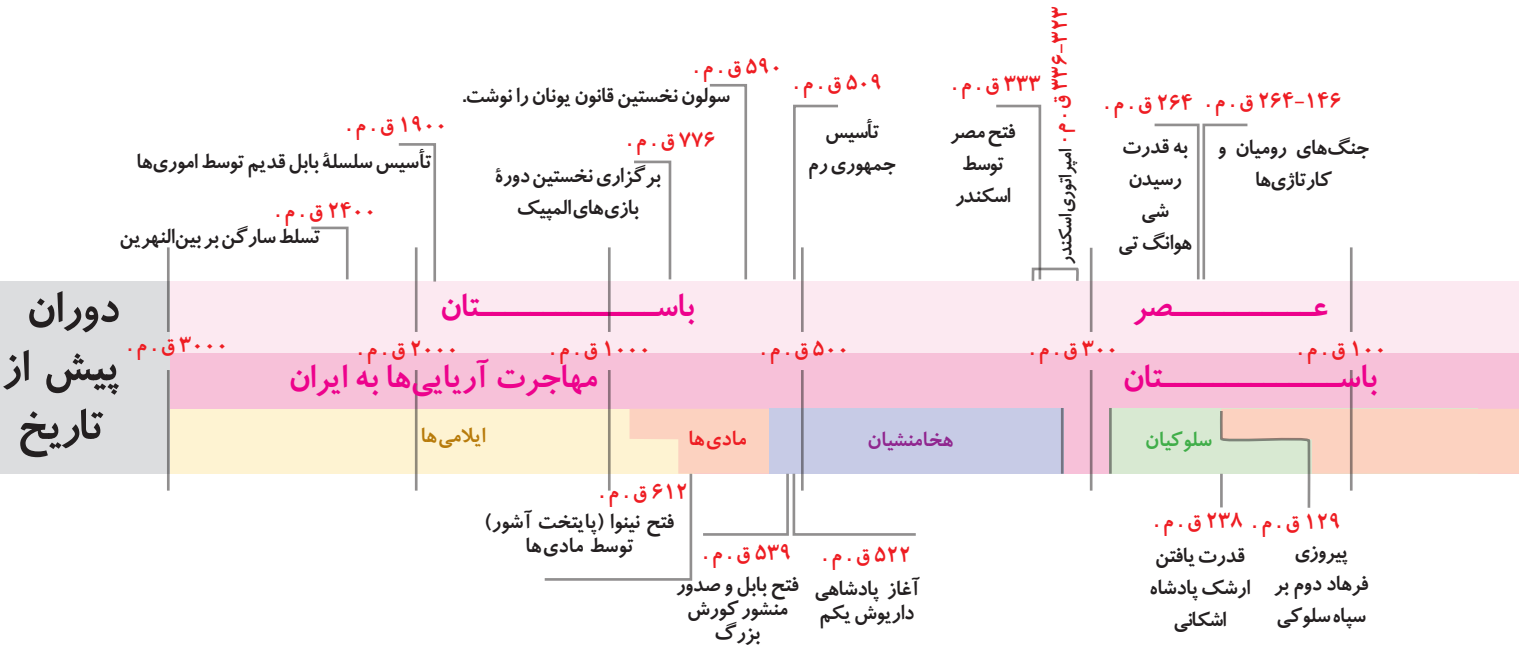
این کتاب بر جست‌وجوگری و انجام فعالیت‌های پژوهشی برای فهم زمینه‌ها، علل، عوامل، آثار و نتایج رویدادها و تحولات تاریخی، توجه و تأکید ویژه دارد و حفظ و به‌خاطر سپردن جزئیات را روا نمی‌دارد. دبیران محترم حتماً در ارزشیابی و طراحی آزمون به این نکته مهم توجه کنند.

فهرست

۱	فصل اول : تاریخ شناسی؛ کاوش گذشته
۲	درس ۱ : تاریخ و تاریخ نگاری
۱۲	درس ۲ : تاریخ؛ زمان و مکان
۲۰	درس ۳ : باستان شناسی؛ در جست و جوی میراث فرهنگی
۲۹	فصل دوم : جهان در عصر باستان؛ میراث بشری
۳۰	درس ۴ : پیدایش تمدن؛ بین النهرین و مصر
۴۲	درس ۵ : هند و چین
۵۰	درس ۶ : یونان و روم
۶۱	فصل سوم : ایران در عصر باستان؛ سرآغاز هویت ایرانی
۶۲	درس ۷ : مطالعه و کاوش در گذشته های دور
۷۰	درس ۸ : سپیده دم تمدن ایرانی
۸۰	درس ۹ : از ورود آریایی ها تا پایان هخامنشیان
۹۰	درس ۱۰ : اشکانیان و ساسانیان
۹۹	درس ۱۱ : آیین کشورداری
۱۰۹	درس ۱۲ : جامعه و خانواده
۱۱۸	درس ۱۳ : اقتصاد و معیشت
۱۲۸	درس ۱۴ : دین و اعتقادات
۱۳۶	درس ۱۵ : زبان، علم و آموزش
۱۴۳	درس ۱۶ : هنر و معماری
۱۵۳	منابع و مأخذ

نمودار خط زمان ایران و جهان باستان

سخنی با دبیران گرامی

خداوند مهربان را سپاس می‌گوییم که توفیق تألیف کتاب تاریخ پایه دهم، ویژه دانش‌آموزان رشته ادبیات و علوم انسانی را با عنوان «ایران و جهان باستان» به ما عطا کرد. پیش از ورود به متن کتاب، توجه شما همکاران گرامی را به چند نکته جلب می‌کنیم:

۱) کتاب تاریخ دهم، در چارچوب رویکرد و اهداف اسناد تحولی (سند تحول بنیادین و سند برنامه درسی ملی) و در ادامه برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره اول متوسطه، تألیف شده است. رویکرد خاص این کتاب، توجه و تأکید بر توسعه سواد تاریخی، تحکیم هویت فردی و جمعی دانش‌آموزان و کمک به ارتقای تربیت سیاسی و اجتماعی آنان، به عنوان شهروند مطلوب است.

۲) در این کتاب بر تجزیه و تحلیل و درک زمینه‌ها، علل و پیامد رویدادهای تاریخی، توجه و تأکید شده است و به هیچ وجه انباشت ذهنی و به خاطر سپردن جزئیات تجویز و توصیه نمی‌شود؛ بنابراین، ضروری است دبیران محترم در فرایند ارزشیابی مستمر، به ویژه در طراحی آزمون‌های کتبی پایانی، به این نکته مهم توجه بسیار کنند.

۳) انتظار می‌رود مباحث فصل اول (تاریخ‌شناسی)، مقدمه‌ای باشد تا دانش‌آموزان بر مبنای آن، در فصل دوم و به ویژه فصل سوم، به تدریج مهارت‌های کاوشگری خود (شناسایی و تشخیص منابع دست اول و دست دوم؛ جست و جوی شواهد و مدارک از منابع؛ کاربری شواهد و مدارک برای استنباط و تحلیل مباحث تاریخی) را ارتقا بخشند. به همین منظور، مطالب متنوعی از متن منابع تاریخی، با عنوان «بررسی شواهد و مدارک» در لابه‌لای مطالب کتاب گنجانده شده است؛ با این هدف که دانش‌آموزان با منابع و نحوه استفاده از آنها در پژوهش تاریخی آشنا شوند.

در ارزشیابی مستمر (شفاهی یا کتبی) و پایانی، هرگز نباید از مطالبی که با عنوان **بررسی شواهد و مدارک** در کتاب آمده است، پرسشی طرح شود. ارزشیابی از این گونه مطالب تنها در صورتی مجاز است که محتوای متن مورد نظر توسط دبیر در کلاس ارائه شود و پرسش‌های استنباطی و تحلیلی، در حد توان ذهنی دانش‌آموزان، از آن طرح شود.

۴) علاوه بر محتوای مکتوب آموزشی، **قطعه‌های صوتی (🎧)**، **تصویری (📺)** و **ویدئویی (📺)** گوناگونی نیز برای پشتیبانی محتوای کتاب و ایجاد موقعیت‌های متنوع یادگیری، تهیه و پیشنهاد شده است. این قطعه‌ها از طریق نرم‌افزار **بر فراز آسمان** در اختیار شما همکار گرامی قرار می‌گیرد. متماً می‌شود ارائه و نمایش این قطعه‌ها را بخشی از فرایند تدریس به حساب آورید و تمام کوشش خود را برای بهره‌مندی دانش‌آموزان از این رسانه‌ها در برنامه تدریس تاریخ به کار بندید. با توجه به علاقه دانش‌آموزان به رسانه‌های رقمی (دیجیتالی)، آنان را تشویق و راهنمایی کنید که گزارش بخشی از فعالیت‌های کاوش و جست‌وجوی خود را از طریق این رسانه‌ها، مثلاً در قالب پرده‌نگار (پاورپوینت) ارائه دهند.

۵) فعالیت‌های گوناگونی در متن درس طراحی شده است تا دانش‌آموزان را در فرایند یاددهی — یادگیری درگیر کند و موقعیت‌هایی برای تفکر و گفت و گوی علمی در کلاس فراهم آورد؛ بنابراین، این فعالیت‌ها را بخشی از فرایند تدریس به حساب آورید و انجام آنها را به خارج از کلاس موکول نکنید. فراگیران را راهنمایی و تشویق کنید که به صورت گروهی و با همفکری، فعالیت‌ها را انجام دهند.

۶) **نمودار خط زمان و نقشه‌های تاریخی**، از جمله ابزارهای مهم آموزشی در فرایند تدریس درس تاریخ به شمار می‌روند. در این کتاب، بخشی از محتوا، به خصوص زمان رویدادها و نام‌های اشخاص و مکان‌های تاریخی، از طریق آنها ارائه شده و فعالیت‌هایی بر اساس آنها طراحی شده است. لازم است در جریان یاددهی — یادگیری، از این ابزارها استفاده شود، اما هرگز نباید دانش‌آموزان را وادار به حفظ اطلاعات مندرج در این ابزارها کرد. دانش‌آموزان را تشویق کنید که با مرور دقیق نمودارها و نقشه‌ها، فعالیت‌های مربوط به آنها را انجام دهند. به منظور ایجاد انگیزه و تعمیق یادگیری، فراگیران را ترغیب و راهنمایی بفرمایید که نمودارهایی با موضوع‌های متنوع، طراحی کنند؛ مثلاً جدول سلسله‌ها و یا فرمانروایان یک سلسله، آثار و بناهای شاخص دوران باستان تاریخ ایران را در اختیار آنان قرار دهید و از آنها بخواهید

نمودارهای ساده یا مصور ترسیم کنند. توجه داشته باشید که در آزمون‌های پایانی، از مندرجات نقشه‌ها، نمودارها و جدول‌ها هیچ پرسشی طرح نشود.

۷) مطالبی که با عنوان **یک توضیح** در کتاب آمده، ارزش و اهمیتی همانند سایر مطالب و مباحث کتاب دارند و توجه به آنها در تدریس و ارزشیابی ضروری است، اما در آزمون‌های پایانی، نباید پرسشی از محتوای **یک توضیح** طرح شود.

۸) همکاران ارجمند! مجدداً تأکید می‌شود که هدف این کتاب، فراهم آوردن موقعیت‌هایی برای فرزندان این مرز و بوم است که به مطالعه و شناخت گذشته کشور خویش علاقه یابند و مهارت کاوشگری خود را ارتقا دهند. از این‌رو، اساس فرایند یادگیری-یاددهی را بر تشویق و راهنمایی پیوسته دانش‌آموزان به مطالعه و جست‌وجو در منابع و مآخذ تاریخی قرار دهید و مراقبت کنید که توجه و تمرکز فراگیران صرفاً به انباشت ذهنی واژه‌ها و جمله‌های کتاب درسی، محدود نشود. خلاصه کلام، هدف از تألیف کتاب درسی تاریخ این نیست که یادگیران فقط مجموعه‌ای از گزاره‌های تاریخی را به شکلی مستقل و مجزا از هم به ذهن بسپارند، بلکه مقصود آن است که دانش‌آموزان با جست‌وجو و بررسی شواهد و منابع، همفکری، گفت و گو و کار گروهی، علل و نتایج رویدادهای مهم و نقش شخصیت‌های تاریخی را بررسی و تحلیل و موقعیت کشور خویش را در دوران مختلف ارزیابی کنند.

۹) بسته آموزشی نرم‌افزار **برفراز آسمان**، حاوی نکاتی درباره کتاب درسی تاریخ دهم و نیز مجموعه‌ای از مواد پشتیبان کتاب از قبیل: قطعه‌های صوتی، تصویری و ویدئویی و نیز نسخه پی‌دی‌اف تعدادی از **مقاله‌های علمی** درباره موضوع‌های مختلف تاریخ‌شناسی و تحولات تاریخ باستان است. تقاضا می‌شود که این مجموعه را به دقت ملاحظه فرمایید. بخشی از این مجموعه، شامل منابع و مواد پشتیبان کتاب، بر روی وبگاه‌های دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری و گروه درسی تاریخ آن دفتر نیز بارگذاری شده است. این نرم‌افزار را می‌توانید از طریق وبگاه پخش انتشارات مدرسه به نشانی en-madreseh.ir تهیه کنید.

آدرس وبگاه دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری: www.talif.sch.ir
آدرس وبگاه گروه درسی تاریخ دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری:

www.history-dept.talif.sch.ir

۱۰) فهرست منابع و مآخذی که در تدوین و تألیف محتوا و تصاویر کتاب از آنها استفاده شده، در بسته آموزشی نرم‌افزار برفراز آسمان و کتاب راهنمای معلم آمده است.

۱۱) همکار گرامی! گروه برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب درسی در دفتر تألیف کتاب‌های درسی، آماده دریافت انتقادات و پیشنهادهای شما درباره این کتاب هستند. لطفاً دیدگاه‌های خود را از طریق پیام‌نگار (ایمیل) زیر ارسال کنید:

history-dept@talif.sch.ir

گروه تاریخ دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری

سخنی با دانش آموزان عزیز

دانش آموز عزیز! در دوره‌های ابتدایی و اول متوسطه، بخش‌هایی از کتاب مطالعات اجتماعی شما درباره تاریخ ایران و اسلام بود. در دوره دوم متوسطه، تاریخ به صورت درسی مستقل برای دانش‌آموزان رشته ادبیات و علوم انسانی، در پایه‌های دهم، یازدهم و دوازدهم ارائه می‌شود.

توجه شما عزیزان را به چند نکته درباره کتاب درسی تاریخ دهم جلب می‌کنیم:

۱) این کتاب دارای سه فصل است. در فصل اول (تاریخ‌شناسی)، شما درباره موضوع، منابع و روش پژوهش در علم تاریخ مطالعه و کاوش خواهید کرد. محتوای این فصل به شما کمک می‌کند که پی ببرید تاریخ چگونه و با استفاده از چه منابع و مآخذی، پژوهش و نوشته می‌شود.

فصل دوم کتاب به تاریخ جهان و فصل سوم به تاریخ ایران در دوران باستان اختصاص دارد. انتظار می‌رود که شما بخشی از آموخته‌هایتان در فصل اول را در فصل‌های دوم و سوم به کار بندید و مهارت کاوشگری خود را تقویت کنید.

۲) دانش آموز عزیز! این کتاب با این هدف تألیف نشده است که شما کلمه به کلمه و سطر به سطر آن را به خاطر بسپارید؛ بلکه یکی از اهداف این کتاب، تقویت انگیزه جست‌وجوی علمی و ارتقای مهارت کاوشگری شما در موضوع‌های تاریخی است. هدف دیگر، فراهم آوردن فرصت‌هایی است که شما با مطالعه و انجام دادن فعالیت‌های فردی و گروهی، علل و نتایج رویدادهای مهم تاریخی و نقش و تأثیر شخصیت‌های بزرگ را در تاریخ، بررسی و درک کنید.

مثلاً انتظار نمی‌رود که در پایان سال تحصیلی، حجم عظیمی از نام‌های سلسله‌ها، فرمانروایان، کشورها، شهرها و سال‌ها را حفظ کرده باشید، اما انتظار می‌رود که بدانید چرا ایشیا و آثار باستانی، ارزشمند و برای شناخت گذشته مفید هستند. همچنین انتظار می‌رود بتوانید علل و نتایج رویدادهای مهم تاریخی را که در کتاب مورد بحث قرار گرفته‌اند، شرح دهید و یا اینکه نقش و تأثیر شخصیت‌هایی مانند زرتشت، کورش و داریوش هخامنشی را در تاریخ ایران باستان ارزیابی کنید.

۳) مطالبی که با عنوان «بررسی شواهد و مدارک» و «یک توضیح» در کتاب آمده است، ارزش و اهمیتی همچون سایر مطالب کتاب دارند و نادیده گرفتن آنها، یادگیری مباحث دیگر را مشکل می‌کند؛ بنابراین، این قسمت‌ها را مانند دیگر قسمت‌های کتاب جدی بگیرید و فعالیت‌های مربوط به آنها را انجام دهید. در آزمون‌های کتبی و پایانی، از قسمت‌های «یک توضیح» و همچنین از متن «بررسی شواهد و مدارک»، پرسشی طرح نخواهد شد؛ اما دبیر می‌تواند در آزمون‌های پایانی، متن یکی از بررسی شواهد و مدارک را، با اعلام قبلی، در اختیار شما قرار دهد و پرسش‌های استنباطی و مفهومی درباره آن طرح کند.

۴) در این کتاب، بخشی از محتوای آموزشی به وسیله نقشه‌های تاریخی، نمودارهای خط زمان و دیگر نمودارها و جدول‌ها ارائه شده که لازم است با توجه کامل به آنها فعالیت‌های مربوط به آنها را اجرا کنید. از مندرجات نقشه‌ها، نمودارها و جدول‌ها نیز در آزمون‌های کتبی و پایانی پرسشی طرح نخواهد شد.

۵) قطعه‌های صوتی، تصویری و ویدئویی مختلفی با موضوع‌های گوناگون تاریخی، تهیه و پیشنهاد شده است که دبیر محترم به تناسب موضوع و موقعیت تدریس، در کلاس به نمایش خواهد گذاشت. این قطعه‌ها به شما در یادگیری بهتر تاریخ کمک می‌کنند.

۶) دانش آموز گرامی! گروه برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب درسی در دفتر تألیف کتاب‌های درسی، آماده دریافت انتقادات و پیشنهادها می‌باشند. شما درباره این کتاب هستند. خواهشمندیم دیدگاه‌های خود را از طریق پیام‌نگار (ایمیل) زیر ارسال کنید:

history-dept@talif.sch.ir

گروه تاریخ دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری